

dematerializacije zvokov. Zavzeti jih bomo skušali zavzeti, pridržati, ponoviti. Pa so urnejše od nas in se s kozmično brzino oddaljujejo. Odkod, kam odtod? Le trohica spomina in nekoliko opojne skladkosti. Boleče morda, toda prijetne, pa brez poezije, če treba. In brez razlage vsekakor. Kdo ne pozna tega?

Lenart ni bil klican

Ivan Jontez

Parna piščal velikega prekomornika je sikaje izpuhnila oblaček bele pare in v ušesa se je zarezalo zateglo, zoprno tuljenje. Enkrat, dvakrat, trikrat. Znanci in sorodniki odhajajočih so se požurili preko mostiča, ki se je kmalu nato dvignil; zveza s kopnim je bila prekinjena. In zopet je zarezal v večerni zrak zategli glas sirene; parobrod se je začel odmikati od pomola.

Nad glavami pisane množice, ki se je bila zbrala na pomolu, so zafrfotali beli robci.

„Good-bye!“ se je iztrgalo iz stoterih grl in na nekatere obraze je legla senca žalosti, v očeh se je zableščala mokrota; drugi pa so se smejali, marsikdo nemara zgolj zato, da s smehom prikrije solze, ki so silile v oči.

„Good-bye!“ so odzdravljali na krovu zbrani potniki in sveža morska sapa se je poigravala z njihovimi frfotajočimi robci. Globoko v trebuhu ponosne ladje so hropili mogočni stroji, iz silnih dimnikov se je valil gost črn dim, razpenjeno vodovje je zamolklo šumeč pljuskalo ob jeklene stene morsklega orjaka, ki si je počasi oral pot iz pristanišča. Sirene ob pomolih zibajočih se parobrodov so hripavo tulile: Srečno pot!

Novi svet se je začel odmikati, stari primikati.

Na prednjem delu krova se je tiščala precejšnja gruča ljudi, katere bi vajeno oko z lahkoto ločilo od Američanov. Sicer jih je pa izdajala tudi govorica, ki ni bila ameriška, čeprav so vpletali med govor mnogo angleških vzklikov. Njihov jezik so pačile slabo prikrojene in neblagozvočne tujke, ki so jim bile že tako prešle v navado, da jih pri izgovarjanju teh teh čudnih spak ni prav nič pekla njihova narodna vest. Bili so med njimi različni ljudje, kakor so pač ljudje povsod raznoliki; vsi pa so bili dobro oblečeni, seveda vsak po svojem okusu ali neokusu, zlasti ženske so razkazovale preveč zlatega in diamantnega nakitja, ki je nemo pričalo o petičnosti in tudi bahavosti svojih lastnikov.

To so bili Amerikanci, priseljenci, na potu v staro domovino, od ktere so se bili poslovili pred mnogimi leti ter odšli v tujino iskat več in boljšega kruha. In tujina je bila nekaterim boljša mati kakor domovina.

Nekaterim, ne vsem! Skupino, o kateri govorimo, so sestavljali večinoma taki, ki so znali zgrabit srečo za rep ob vsaki priložnosti, ki se jim je bila nudila. Prav za prav so bili to večjidel ljudje „boljše sorte, srečneži, ki so si bili pridobili na razne načine večja ali manjša premoženja. Toda med to priseljeniško „elito“ je bilo tudi nekaj revnejših rojakov, ki so bili za spoznanje manj bahavi in bolj ponižni, kakor se tudi spodobi.

Izpit, plašno drgetajoč starec, ki je slonel na ograji čisto sam zase in motno strmел v odmikajoče se mesto nebotičnikov, iz katerega je na milijone svetlih oces mežikalo v noč, ni pripadal niti prvim niti drugim, kajti bil ni bogat, ne reven, pač pa popoln berač; zato ni bil prav nič žalosten, da se je počasi odmikala njegovemu pogledu dežela, ki je bila dolgo vrsto let njegova druga domovina, in prav nič vesel, da se mu je primikala z druge strani njegova prvotna domovina. Vseeno mu je bilo, ali se odmika od tod, primika tja, ali pa, če obstane na mestu. Saj nima nikogar, ki bi jokal za njim ali ga pričakoval s hrepenečim srcem. Sam je na tem krivem svetu.

Za rojalke izletnike se Lenart ni menil in se jim tudi ni skušal pridružiti. Čemu, ko so mu pa neznani, skoraj bi rekel tujci? Sicer govore njegov jezik, pa kaj zato? Ne poznajo ga. In on ne pozna njih. Saj se tudi oni ne brigajo zanj. Delajo se, kakor da ga ne poznajo, čeprav dobro vedo, da ga je zaščemela svetloba prvega dneva njegovega življenja prav pod tistim nebom, ki se boči nad njihovimi rojstnimi vasmí. Seveda, Lenart ni lepo rejen, same kosti so ga, koža je ohlapna in zgrbančena in obleka, ki visi na njem, je slaba, oguljena in posvaljkana, čevlje ima pošvedrane, podplate je bil že davno predril in glavo mu pokriva žalosten ostanek nekdanj dobrega klobuka. Kdo bi se menil za takega capina?! Saj je človeka sram, če ga kdo zaloti pri takšnem izgublencu...

Lenart je tiho vzdihnil in po velikih licih sta mu zdrknili dve solzi. Solze! Kaj jih je še kaj v njem?! Mislil je bil, da jih ni več, da se je bil posušil njih izvir že davno... Ej, težko je človeku, kadar uzre svojo bedo in revščino v vsej njeni goloti! V revni, zamazani rudarski naselbini, kjer domujeta revščina in trpljenje, ni bila tako očitna...

Trideset let je že poteklo, odkar je bil zapustil domovino, ki ni imela kruha zanj, ter se odpravil v tujino. Očeta tedaj že ni bilo več med živimi — v gozdu ga je ubilo — mater je jedva poznal, tako kmalu je morala sirota pod rušo, bratov in sester ni imel. Že takrat je bil popolnoma sam. Ampak kaj je tedaj maral za to, mlad je bil, zdrav in močan, da bi se šel ruvat z bikom! In potem si je bil našel v tujini dobro družico, ki je bila pripravljena deliti z njim vse radosti in težave trdega proletarskega življenja. Ej, takrat pač ni pogrešal domovine!

Ampak kje je zdaj vse to: žilavo zdravje, jeklena moč, kljubujoči pogum, kje je zdaj Reza, njegova zvesta tovarišica? Vse je ostalo v tujini!

Coloradski rudniki in plavži so mu izpili moč iz mišic, mu uničili zdravje — še prej pa je pomanjkanje in trpljenje ob času velikega štrajka pripravilo Rezki mrzel grob... Zdaj, ko je oropan vsega, se vrača v domači kraj, izžet, izgaran, betežen starec... To ima od tridesetletnega poštenega, trdega dela; nič več!

Kako neki ga bo zdaj sprejela domovina? Ali ponudi siromašnemu sinu topel kotiček, kjer se bo lahko odpočil, in košček kruha, da mu ne bo treba giniti od lakote? Saj ne zahteva od nje bogve kaj, zgolj skromno, toplo zavetje in skorjico kruha... Tega mu vendar ne bo odrekla. — Pernate postelje in belih pogač ne bo terjal — tujina ga ni bila razvadila, saj mu je privoščila le trde slamnjače in grenek, črn kruh. In zdaj, ko ne more več stisniti iz njega nobene koristi, mu niti tega več ne privošči... Sreča za Lenarta, da so se bili našli med njegovimi sotrpini dobri ljudje, ki so mu omogočili vrnitev...!

Nekdo iz gruče izletnikov je razlagal svojim sopotnikom, da jih čaka v domovini sijajen sprejem. Domovina nestrpno pričakuje vrnitve svojih otrok in jim že proži roke naproti... Obrazi izletnikov so zažareli od notranje radosti. „To se tudi spodobi!“ je menila starejša rojakinja še precej svežih lic ter ponosno stresla z glavo. „Saj ne prihajamo prazni in beračili ne bomo!... Lahko se nas vesele...“ In vsi so ji vneto pri- trjevali ter prikimali z glavami.

Lenart se je zdrznil. Tudi on ni preslišal teh besed, čeprav je bil že napol gluh. Namreč, da se domovina pripravlja na dostojen sprejem svojih otrok. V očeh, ki so bile pustile svoj zdravi blesk v črnih rovih bakrenih rudnikov, je zatrepetal skromen plamenček upanja. Če je tako, potem tudi njega ne bo zavrgla. Saj je vendar tudi on njen otrok. Res je že dolgo tega, odkar jo je bil zapustil, pa saj ni storil tega rad in nalašč... Sila je bila, ni mu kazalo drugega. Želodec je hotel biti poln in domovina ni imela hrane zanj... In Lenart je tudi ne prosi drugega kakor toplega kotička in malo kruha, da ne bo lačen... Tega mu vendar ne bo odrekla, saj je njen otrok prav tako, kakor tile izletniki, katerim pripravlja prisrčen sprejem...

Posihmal je Lenart gojil tiho upanje, da ga domovina ne bo zavrgla, temveč da ga bo sprejela lepo in prijazno, kakor mati sprejme svojega zgubljenega, težko pogrešanega, ljubljenega otroka, po katerem je tako dolgo zaman koprnela. O, lepe sanje je sanjal Lenart tiste dni in zraven pozabljal na vse, na leta revščine in trpljenja v mladosti, na brezplodno garanje in trpljenje v črnem mraku rudnikov in v žarečem vzduhu topilnic.

Veselil se je in sanjal — o toplem kotičku in kosu soršičnega kruha...

Prvi sprejem izletnikov na obmejni postaji je bil res lep in, vsaj na videz tudi zelo prisrčen. Na postaji jih je bila pričakala velika množica,

ki jih je sprejela z navdušenimi vzkliki. Godba je zaigrala narodno himno. Nato je stopil pred nje imeniten gospod, se potrkal s palcem po trebuščku ter spustil ploho genljivih besed, ki so pripovedovale izletnikom, kako velika in nesebična je ljubezen, ki jo občuti mati domovina do svojih otrok, katere po dolgem času zdaj zopet lahko pritisne na svoje ljubeče srce. Ko je končal, so izletniki začeli kašljati ter se drezati in kmalu se je izluščil iz njihove srede krepak, neroden mož najboljših let ter se zahvalil s podrhtevajočim glasom za lepe besede in še lepši sprejem, zagotavljajoč navzoče, da tudi sinovi in hčere niso pozabili svoje mile matere domovine, četudi jih je ločila od nje neizmerna dalja. Godba je ponovno zaigrala in vodja izletnikov in imenitni predstavnik matere domovine sta se nerodno objela. Prvemu so se pri tem vsule solze iskrenega ganotja po licih, dočim je drugi trdo zamižal, kakor bi se bal, da ne bi kdo opazil napol porogljivega, napol pomilovalnega posmeha, ki se je zibal v njegovih majhnih, vodenosivih očeh...

Nato so postregli izletnikom s prigrizkom in pijačo, da si privežejo in zalijejo od ginjenja medleče duše.

Lenarta ni nihče opazil in mu tudi niso ničesar ponudili. Sicer pa niti sam ni opazil, da je bil prezrt. Tja k vagonu se je bil plašno stisnil, široko razprtih oči strmел v pisano množico in poslušal. Sicer ni razumel vsega, o čemer so govorili, ujel pa je, da je mati domovina silno vesela vrnitve svojih dolgo pogrešanih otrok in da jih je pričakala z razprostrtimi rokami. V Lenartovih očeh so zablestele vroče solze ganotja in hvaležnosti. Domovina ni pozabila svojih otrok... Ej, Lenart, vesel bodi, da si zopet doma, med domačimi ljudmi...

Lokomotiva je zapuhala, robci so zopet zafrfotali v jutranjem zraku, ki se je tresel od navdušenih živijo klicev, kolesa so zaškripala in vozovi so se spustili v tek. Zdaj šele se je Lenart domislil, da je lačen in da njemu niso dali krepilnega prigrizka. Vendar se ni žalostil, ne jezil zaradi tega. Saj ga še videli niso, ko se je pa ves čas skrival med vagoni kakor plah zajček!... Vrh tega se jim je mudilo dalje... V mestu, kjer jih nedvomno čaka še lepši sprejem, ga gotovo ne bodo prezrli... Tam se jim tudi ne bo tako zelo mudilo...

*

Mesto je bilo tisti dan v zastavah in na trgu pred kolodvorom se je gnetla velika, pestra množica radovednih meščanov. Pred samim kolodvorom je stala častna četa rdečesrajčnih sokolov z godbo na čelu in malo v stran je čakala druga skupina godbenikov migljaja svojega kapelnika. Narodne dame so od nestrpnega pričakovanja žarele še bolj kakor rdeči nagelji, ki so jih držale v naročjih, in ofrakani gospodje, katerim je bila

določena naloga, da pozdravijo Amerikance, so nestrpni stopicali sem in tja. Mahoma pa je množica vzvalovala. „Že gredo!“ je šlo od ust do ust.

Vlak se je ustavil ter bruhal iz sebe težko pričakovane Amerikance. Godba je zaigrala pozdravno koračnico. Ljudje so stegovali vratove. Zastopniki domovine so stopili naprej ter obsuli rojake z one strani oceana s ploho presladkih in nadvse ginljivih besed, da so se žareči obrazi premilih gostov malone razlezli od sladkega ganotja. Nato so pristopile lepe rodoljubne dame ter obsule novodošlece z dišečimi rdečimi nagelji. Množica pa je zadovoljno pasla radovednost in kričala svoj „Živeli Amerikanci!“

Potem je stopil iz popotne skupine skromni izletniški govornik, zakajal, zahrkal ter se s solzami v očeh zahvalil za prelepi sprejem in sladkodišeče nagelje, in ponovil, da so oni, izseljenci, noč in dan mislili na svojo mater domovino, da pa jih je srečno snidenje tako prevzelo, da jim ganotje ne da več govoriti.

Prišli so fotografi, da ovekovečijo pomembni dogodek. Po zraku so frčale cvetlice. Množica se je zibala in vzklikala: „Živeli in dobrodošli!“ Nato je zopet zaigrala godba, sledili so nadaljnji govori, potem zopet godba. Lepo je bilo, zelo lepo.

Lenart je nekaj časa stal kar pri vagonih ter se ginjen čudil, kje se je bila vzela vsa ta silna ljubezen, s katero jih obliva domovina. Takrat, ko je odhajal, ni nihče govoril o ljubezni... Seveda, on je šel sam in ponoči... in ni nihče vedel, da odhaja v tujino... Zdaj je seveda drugače.... On vsega tako ne razume, a kaj bi si s tem ubijal glavo?... Poglavitno je, da ve, da je domovina vesela vrnitve svojih otrok, da je vsa iz sebe od radosti...

Potem se je Lenart prerinil skozi kolodvorsko poslopje k izhodu; tam se je naslonil na steno, se zagledal v lepi dan in pisano množico ter po božno poslušal dolgovezne govorance neutrudnih govornikov. Skupini svojih sopotnikov se ni pridružil; preveč plašen je bil, vse svoje življenje je stal zadaj ali ob strani; kaj se pravi siliti v osprednje, ni vedel. In ko je slonel tam in verno poslušal ginjaive besede o ljubezni in nestrpnem pričakovanju, so ga zopet obile solze. Sicer ni vsega razumel, marsikatero besede še ni bil čul v svojem življenju, a kaj zato! Vedel je, da je vse to praznično razpoloženje in vsa ta prisrčnost zaradi njih, dolgo pogrešanih otrok, torej tudi zaradi njega... Kdo bi si bil upal misliti, da je domovina tako dobra?...

Nekdo je zadel obenj ter nejevoljno zamrmral: „Klada, kaj pa delaš napotje poštenim ljudem!“ — Lenarta je zapeklo. Mar ne ve, da je tudi on eden izmed težko pričakovanih otrok, ki jih zdaj pozdravljajo. Bržkone ne ve, je presodil in dobrodušen nasmehljaj mu je razjasnil obraz. Nič zato. In ko se je obregnil obenj še drugi, tretji, se ni prav nič razburjal. Čemu? Saj ne vedo, kdo je...

Tedaj je prisluhnil njegov prazni želodec. Da so vsi dragi izletniki povabljeni na slavnostno kosilo, je dejal govrnik. Hej, Lenart, zdaj se pa le zdrami, da te še to pot ne prezro!

Godba je zaigrala veselo koračnico in sprevod je krenil proti mestu. Zdajle bo treba stopiti za njimi, je pomislil Lenart ter se skušal preriniti skozi živo steno radovednežev, pred katero se je sprehajal rejeni stražnik, kateremu se je na obrazu poznalo, da se čuti od sile odvažnega v svoji prazniški uniformi. Dobil je dva, tri sunke pod rebra, a se ni zmenil zanje; le pomilovalen smehljal je spreteel njegov izžeti, zgrbančeni obraz. Ko bi vedeli, koga suvajo...

Obilna, črna stražnikova postava mu je zastavila pot. „Ho, očka, kam pa silite? Nazaj!“

Za onimi bi rad, mu je pojasnil Lenart, ker je tudi on povabljen na kosilo...

Stražnik se je dostojanstveno zasmeljal. „Kaj se vam meša, oče? To so vendar Amerikanci!...“

I seveda, saj ve, zato hoče za njimi. Hotel je mimo njega. Stražnik se je razhudil in ga pahn timer nazaj na hodnik. „Hudiča, kaj mislite, da se šalim? Glejte, da jadrno izginete, sicer se utegn timer znajti nekje, kjer vam ne bo prijetno!“

Lenart je plašno izbuljil oči. Nak, tega res ne more več razumeti, to je preveč za njegove izpite možgane! — Eni ga vabijo, drugi ga pa suvajo in sirovo pehajo nazaj...! In celo groze mu z nasiljem!...

Lenart se je prijel za razorano čelo. Kaj pomeni vse to? Ali sanja grde, mučne sanje? Ali pa je to nesluteno črna, mrzlosrčna, hudooka resničnost? To ne more biti! Saj je čul na svoja lastna ušesa, da ga je domovina vesela, da je dolgo, dolgo časa neznansko hrepenela po njem... In potem je bil povabljen na slavnostno kosilo... Ne, tu mora biti huda pomota vmes...

Ali bi poskusil stražniku pojasniti vso stvar? Že je bil nameril korak proti njemu, toda policajev srepi pogled, ki ni obetal dobrega, je prikoval oklevajoči nogi na trdi cement. Bolje počakati, dokler se ne zvedri, saj obed mu itak ne odide...

Tedaj mu je zadonel v ušesa prijazen glas: „No, prijatelj, kaj pa iščeš tod okoli?“

Lenart se je ozrl; za njim je stal skromno oblečen mlad mož; po videzu delavec, ter ga smehlja timer se motril. Da je eden od onih, ki so bili pravkar povabljeni na obed, mu je pojasnil Lenart. In da bi rad šel za njimi, pa ga strogi stražnik ne pusti odtod.

Mladi mož ga je prijazno vprašal, odkod in kam, in Lenart mu je plašno zaupal svoje življenje.

Mladi mož se je trpko nasmehnil. „Tovariš, bolje bi bilo, da si ostal tam... prihranjeno bi ti bilo vsaj to grenko spoznanje, da domovina nima prav nič več srca za takšne siromake, kakršen si ti, kakor tujina; kdo ve, ali ne celo manj...“

Lenartove oči so malone izstopile iz jamic in strah je bil v njih. Da domovina ni vesela, ker se je vrnil iz daljnje tujine v njeno naročje? Da nima kotička in koščka kruha zanj? In da ni povabljen na kosilo?...

Oni je prikimal. „Moj dragi, domovini ni za siromake... Saj jih ima sama več kot dovolj, če bi le hotela skrbeti zanje... In tudi tebe ne vabi na obed, še za zanikrn kot in za zavrženo skorjico kruha bo težko... Domovini je le za tiste, ki imajo denar.“

Lenart se je sključil, kakor bi nenadoma padlo nanj strašno breme in bi se postaral za novih pet in petdeset let.

„Potemtakem so lagali, ko so govorili o ljubezni...“

Lenart je le počasi, silno počasi doumel, kaj se prav za prav godi. Naposled pa je vendarle razvoljal uganko, ki ga je bila mučila vso pot.

„Odveč sem jim..., ker sem star, ubog, brez denarja... Zbogom kotiček, zbogom prijetne sanje!...“

In tedaj ga je zgrabilo. Proč od tod. proč, drugam, kamorkoli, da ne bo več čul teh omlednih laži!...

Nekaj ur pozneje je nepreviden voznik z avtom povozil betežnega starca, ki se je bil baje sam zaletel pod kolesa; vsaj voznik je tako trdil. Naključje je prineslo mimo Amerikanca, ki je spoznal v mrtvecu sopotnika Lenarta.

Mrliča so naložili na voz ter ga odpeljali v mrtvašnico na pokopališče. Potem so ga tudi pokopali. Tega — mrzle, vlažne jame — mu tudi domovina ni odrekla...

Ali se v S. S. S. R. gradi socializem?

Nadaljevanje.

Petletka in njene težave.

Nimam namena še povečati ogromne literature, ki jo je povzročila petletka in čije obsežnost sama govori o velikem zanimanju, ki ga je vzbudil sovjetski poskus.

Ko sem se avgusta 1930 zadnjič mudil v S. S. S. R., me je silno prese-netilo ogromno „konstruktivno“ delo, ki so ga izvršili, odkar sem leta 1922. ob začetku Nepe v Moskvi branil revolucionarne socialiste.¹

¹ Vandervelde in Arthur Wauters: Proces revolucionarnih socialistov v Moskvi. Bruxelles 1932.